

INNOVATSION IQTISODIYOT

Ilmiy-amaliy elektron jurnal

2026

No2

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY

Scientific and practical electronic journal

Indexlanadigan bazalar: Google Scholar Crossref OpenAIRE CYBERLENIKA

INNOVATION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY
ELEKTRON JURNAL

2-jild
2-son
fevral, 2026

February, 2026
Volume 2
Number 2

ИННОВАЦИОННАЯ
ЭКОНОМИКА
Научно-практический
электронный журнал

INNOVATIVE ECONOMY
Electronic scientific and
practical journal

INNOVATSION IQTISODIYOT

ILMIY-AMALIY ELEKTRON JURNAL

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Muassis:

Qarshi davlat texnika universiteti

Tahririyat Kengashi raisi:

R.X.Ergashev, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Tahririyat Kengashi raisi o‘rinbosari:

S.N.Xamrayeva, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas’ul muharrir:

N.A.Ochilova, PhD, dotsent

Texnik muharrir:

S.J.Qulmurotov

Jurnal har oyda bir marotaba elektron shaklda jurnalning rasmiy sayti orqali nashr etiladi.

Tahririyat manzili:

180100, Qarshi shahri, Mustaqillik ko‘chasi 225-uy Tel.: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Faks: +998 (75) 221 1395

innoeconomic@kstu.uz

“Innovatsion iqtisodiyot” ilmiy - amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2025-yil 5-apreldagi 369-sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan.

Jurnalda quyidagi ruknlar asosida maqolalar nashr etiladi:

1. Nazariya va metodologiya
2. Raqamli iqtisodiyot
3. Mintaqa va tarmoqlar iqtisodiyoti
4. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik
5. Inson kapitali iqtisodiyoti
6. Menejment va marketing
7. Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
8. Moliya, kredit va investitsiya
9. Ekonometrika va statistika
10. Xizmat ko‘rsatish va turizm sohasi

TAHRIRIYAT KENGASHI:

Tahririyat Kengashining xalqaro a'zolari:

Ovchinnikov Viktor Nikolayevich - i.f.d., professor, akademik (Janubiy Federal Universitet, Rossiya)
Solodovnikov Sergiy Yurevich - i.f.d., professor (Belorussiya milliy texnika universiteti)
Sidorov Viktor Aleksandrovich - i.f.d., professor, (Kuban davlat universiteti)
Shevchenko Igor Viktorovich - i.f.d., professor (Kuban davlat universiteti, Rossiya)
Kusainov Xalel Xaymullievich – i.f.d., professor, akademik (Qozog‘iston Respublikasi Milliy fanlar akademiyasi)
Samandarzoda Iskandar Hakim - Iqtisodiyot fanlari doktori (Sh.Shotemur nomidagi Tojikiston agrar universiteti)
Gibadullin Artur Arturovich - i.f.n. dotsent (Milliy tadqiqot universiteti, Moskva energetika instituti, Rossiya)
Sergey Aleksandrovich Voynash - ilmiy xodim (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)
Valentina Nikolayevna Pulyayeva - iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya Federatsiyasi hukumati qoshidagi Moliya universiteti)
Dmitriy Evgenievich Morkovkin, iqtisod fanlari nomzodi, dotsent (Moliya universiteti, Rossiya Federatsiyasi hukumati)
Sadriddinov Manuchehr Islomiddinovich - i.f.d., professor, (Tojikiston Respublikasi Milliy fanlar Akademiyasi)
Perskaya Viktoriya Vadimovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Molchanov Igor Nikolayevich - i.f.d., professor, (Lomonosov nomidagi Moskva davlat universiteti)
Basova Mariya Mixaylovna - i.f.d., professor, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Aleksandr Leonidovich Chupin, iqtisod fanlari nomzodi (P.Lumumbi nomidagi Rossiya xalqlar do‘stligi universiteti)
Nezamaykin Valeriy Nikolayevich - i.f.d., professor, (Rossiya davlat gumanitar universiteti)
Nikonorova Alla Vladimirovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Dmitriyeva Olga Aleksandrovna - i.f.n., dotsent, (Rossiya Federatsiyasi hukumati huzuridagi Moliya universiteti)
Shvets Yuriy Yuryevich - i.f.n., dotsent, (Rossiya Fanlar akademiyasining Nazorat fanlari instituti)
Kolossova Yelena Valeryevna - i.f.n., dotsent, (Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti)

Tahririyat Kengashi a'zolari:

Gulyamov Saidaxror Saidaxmedovich - i.f.d., professor, akademik
Pardayev Mamayunus Qarshiboyevich - i.f.d., professor
Navruz-zoda Baxtiyor Negmatovich - i.f.d., professor
Xatamov Ochildi Qurbonovich - i.f.d., professor
Fayziyeva Shirin Shodmonovna - i.f.n., professor
Jumayeva Gulrux Jo‘raqulovna - i.f.n., professor
Egamberdiyeva Salima Raimovna - i.f.n., dotsent
Erkayeva Gulbahor Panjiyevna - i.f.n., professor
Yakubova Shamshinur Shuxratovna - i.f.d., (DSc) dotsent
Amirqulov Shuhrat Olimovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Samiyeva Gulnoza Toxirovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Aliqulov Azamat Tuyg‘unovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Aminov Fazlitdin Baxadirovich - i.f.n., dotsent
Xo‘jaqulova Nigora Rustamovna - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Turobov Sherzod Alisherovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Alimova Munisa Yulchiyevna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Ergasheva Nasiba Raxmatullayevna - i.f.d., (DSc), dotsent
Boboqulov Sanjar Baxromkulovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Djalilov Raxmonkul Hamidovich - i.f.f.d., (PhD), dotsent
Nomazov Baxrom Bobomurodovich - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Alimxanova Nigora Alimxanovna - i.f.f.d. (PhD) dotsent
Jonuzokov Mirzabek Kulmamatovich - i.f.f.d. (PhD), dotsent
Muxammadiyeva Yulduz Yusupovna - i.f.f.d. (PhD)
Tursunova Aziza Xoshimovna - i.f.f.d. (PhD)
Xolliyev Sherali Baxtiyorovich - i.f.f.d. (PhD)
Panjiyev Samijon Aliqulovich - PhD, dotsent

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА

Научно-практический электронный журнал

ISSN: 3030-315X

ojs.kstu.uz

Учредитель:

**Каршинский государственный технический
университет**

Председатель редакционного совета:

Р.Х.Эргашев, доктор экономических наук, профессор

Заместитель председателя редакционного совета:

С.Н.Хамраева, доктор экономических наук,
профессор

Ответственный редактор:

Н.А.Очилова, PhD, доцент

Технический редактор:

С.Ж.Кулмуротов

Журнал издается один раз в месяц в
электронной форме и публикуется через
официальный сайт журнала.

Адрес редакции:

180100, г. Карши, ул. Мустакиллик, дом 225

Тел: +998 (75) 221 09 23

+998 (93) 902 72 63

Факс: +998 (75) 221 1395

E-mail: innoeconomic@kstu.uz

Научно-практический электронный журнал
«Инновационная экономика» включён в перечень
национальных научных изданий на основании
решения Президиума Высшей аттестационной
комиссии при Министерстве высшего образования,
науки и инноваций Республики Узбекистан от 5
апреля 2025 года № 369.

**В журнале публикуются статьи по
следующим рубрикам:**

1. Теория и методология
2. Цифровая экономика
3. Экономика регионов и отраслей
4. Малый бизнес и частное
предпринимательство
5. Экономика человеческого капитала
6. Менеджмент и маркетинг
7. Бухгалтерский учет, экономический анализ и
аудит
8. Финансы, кредит и инвестиции
9. Эконометрика и статистика
10. Сфера услуг и туризм

Редакционная коллегия:

Международные члены Совета редколлегии:

Овчинников Виктор Николаевич - д.э.н., профессор, академик
(Южный федеральный университет, Россия)

Солодовников Сергей Юрьевич - д.э.н., профессор
(Белорусский национальный технический университет)

Виктор Александрович Сидоров - д.э.н., профессор,
(Кубанский государственный университет)

Шевченко Игорь Викторович - д.э.н., профессор (Кубанский
государственный университет)

Кусаинов Халел Хаймуллович - д.э.н., профессор, академик
(НААН Республика Казахстан)

Самандарзода Искандар Хаким - д.э.н., профессор
(Таджикистанский аграрный университет им. Ш.
Шотемура)

Гибатуллин Артур Артурович - к.э.н., доцент
(Национальный исследовательский университет
«Московский энергетический институт»)

Войнаш Сергей Александрович - научный сотрудник
(Российского университета дружбы народов имени
П.Лумумби)

Пуляева Валентина Николаевна - к.э.н., доцент
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Морковкин Дмитрий Евгеньевич - к.э.н., доцент
(Финансовый университет Правительство РФ)

Садриддинов Манучехр Исламиддинович - д.э.н.,
профессор (Национальная академия наук Республики
Таджикистан)

Перская Виктория Вадимовна - д.э.н., профессор
(Финансовый университет при Правительстве РФ)

Молчанов Игорь Николаевич - д.э.н., профессор (Московский
государственный университет имени М.В. Ломоносова)

Басова Мария Михайловна - д.э.н., профессор
(Финансового университета Российской Федерации)

Чупин Александр Леонидович - к.э.н. (Российского
университета дружбы народов имени П. Лумумби)

Неземайкин Валерий Николаевич - д.э.н., профессор (РГТУ)

Никонорова Алла Владимировна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Дмитриева Ольга Александровна - к.э.н., доцент
(Финансового университета Российской Федерации)

Швец Юрий Юрьевич - к.э.н., доцент (Институт проблем
управления РАН)

Колосова Елена Валерьевна - к.э.н., доцент (Российский
экономический университет имени Г.В. Плеханова)

Члены Совета редколлегии:

Гулямов Саидхорр Саидхмедович - д.э.н., профессор,
академик

Пардаев Мамаюнус Каршибоевич - д.э.н., профессор

Навруз-зода Бахтиёр Негматович - д.э.н., профессор

Хатамов Очилди Курбанович - д.э.н., профессор

Файзиева Ширин Шодмоновна - к.э.н., профессор

Жумаева Гулрух Журакуловна - к.э.н., профессор

Эгамбердиева Салима Раимовна - к.э.н., доцент

Еркаева Гулбахор Панжиевна - к.э.н., профессор

Якубова Шамина Шухратовна - д.э.н., (DSc), доцент

Амиркулов Шухрат Олимович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Самиева Гулноза Тохировна - д.ф.э.наук., (PhD), доцент

Алигулов Азамат Туйгунович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Аминов Фазлитдин Бахадирович - к.э.н., доцент

Хужакулова Нигора Рустамовна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Туробов Шерзод Алишерович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимова Муниса Юльчиевна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Эрашьева Насиба Рахматуллаевна - д.э.н., (DSc), доцент

Бобокулов Санжар Бахромкулович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джалилов Рахмонкул Хамидович - д.ф.э., (PhD), доцент

Номазов Бахром Бобомуродович - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Алимханова Нигора Алимхановна - д.ф.э.н., (PhD), доцент

Джанузакон Мирзабек Кулмаматович - д.ф.э.н., (PhD),
доцент

Мухаммадиева Юлдуз Юсуповна - д.ф.э.н., (PhD)

Турсунова Азиза Хошимовна - д.ф.э.н., (PhD)

Холлиев Шерали Бахтиёрович - д.ф.э.н., (PhD)

Панджиев Самиджон Аликулич - PhD, доцент

Xizmat ko'rsatish va turizm sohasi

Service sector and tourism

Сфера услуг и туризм

TARIXIY-MADANIY TURIZM TAJRIBASINI SHAKLLANTIRISHNING KO'P DARAJALI MEROS MUHITLARI MODELINI YARATISH

Erkayeva Barno Abduraximovna

СОЗДАНИЕ МНОГОУРОВНЕВОЙ МОДЕЛИ КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ ДЛЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОПЫТА ИСТОРИКО- КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМА

Эркаева Барно Абдурахимовна

CREATING A MULTI-LEVEL CULTURAL HERITAGE MODEL TO DEVELOP A HISTORICAL AND CULTURAL TOURISM EXPERIENCE

Barno Abdurakhimovna Erkaeva

Received: February 5, 2026 Revised: February 10, 2026 Accepted: February 12, 2026 Published: March 1, 2026

Annotatsiya: Mazkur maqolada tarixiy-madaniy turizmning shakllanishiga ta'sir etuvchi to'rt asosiy darajadan iborat meros muhitlari yoritiladi. Tarixiy-madaniy turizm tajribalarni shakllantirishning uch darajali meros muhitlari modeli konseptual asos sifatida taklif etiladi. Ushbu model moddiy va nomoddiy meros, tabiiy muhit hamda zamonaviy infratuzilmaning o'zaro integratsiyasiga asoslanadi.

Kalit so'zlar: turizm rivojlanishi, tarixiy-madaniy turizm tajribasi, madaniy meros, o'ziga xoslik, fenomenal meros muhiti, tajribaviy meros muhiti, mahalliy turistik resurslar.

Аннотация: В статье рассматриваются четыре основных уровня наследственной среды, влияющих на формирование историко-культурного туризма. В качестве концептуальной основы предлагается трёхуровневая модель наследственной среды формирования туристского опыта в сфере историко-культурного туризма. Данная модель основана на интеграции материального и нематериального наследия, природной среды и современной инфраструктуры.

Ключевые слова: развитие туризма, опыт историко-культурного туризма, культурное наследие, аутентичность, феноменальная среда наследия, опытно-ориентированная среда наследия, местные туристские ресурсы.

Abstract: This article examines four key levels of heritage environments that influence the formation of historical and cultural tourism. As a conceptual framework, a three-level heritage environment model for shaping historical and cultural tourism experiences is proposed. The model is based on the integration of tangible and intangible heritage, the natural environment, and modern infrastructure.

Keywords: tourism development, historical and cultural tourism experience, cultural heritage, authenticity, phenomenal heritage environment, experiential heritage environment, local tourism resources.

■ KIRISH

So'nggi yillarda tarixiy-madaniy turizm global miqyosda barqaror rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Turizmning ushbu turi nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki milliy o'zlikni saqlash, madaniy merosni asrash va mahalliy

jamoalarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Mamlakatimizda tarixiy-madaniy turizmni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi qonunida turizm milliy iqtisodiyotning strategik sohasi sifatida

e'tirof etilib, madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish muhim vazifa sifatida belgilangan [1]. Shuningdek, "Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi qonun tarixiy va madaniy merosni saqlash, tiklash va turizm maqsadlarida ilmiy asosda foydalanishni nazarda tutadi [2]. Ushbu huquqiy asoslar tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishda kompleks va tizimli yondashuv zarurligini ko'rsatadi. Shu nuqtayi nazardan, tarixiy-madaniy turizm tajribasini samarali shakllantirish masalasi dolzarb ilmiy-amaliy muammo hisoblanadi.

■ TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot ishining metodologik asosi sifatida YuNESKO tomonidan tavsiya etilgan madaniy merosni boshqarish yondashuvlari va barqaror turizm konsepsiyasi hisoblanadi. Bunda ko'p darajali meros muhitlari modeli nazariy jihatdan ishlab chiqilib, uning turizm tajribasiga ta'siri baholandi. Shuningdek, tadqiqot jarayonida tizimli va strukturaviy tahlil; taqqoslash (komparativ), ilmiy adabiyotlar va xalqaro tajribani tahlil qilish; konseptual modellashirish kabi usullardan foydalanildi.

■ ADABIYOTLAR TAHLILI

Tarixiy madaniy turizm tajribasini shakllantirish modellari haqida xorijiy va mahalliy olimlarning qator tadqiqotlari o'rganildi. Xususan, Mahmud Ramadan Al-Azab, Mahmud Ahmed Abulebdalar o'z tadqiqotlarida madaniy meros obyektlari, urf-odatlar, an'analar, me'moriy shakllar va hayot tarzining asl holatda, sun'iy o'zgartirishlarsiz saqlanishi (avtentichlik, authenticity) va turist tajribasi o'rtasidagi munosabatlar o'rganilgan [3]. Madaniy merosni tajriba modellariga kiritish va ko'p o'zgaruvchi omillar ta'siri tahlil qilingan. Madaniy meros avtentichligining turistik tajribaga to'g'ridan-to'g'ri ijobiy ta'siri mavjudligini tasdiqladi. Turistik tajribaning joyga bog'lanish va qayta tashrif buyurish niyatiga bo'lgan ijobiy to'g'ridan-to'g'ri ta'siri ham statistik jihatdan ahamiyatli ekani aniqlangan. L. Li va S. Li tomonidan olib borilgan tadqiqotlar turistlar tomonidan qabul qilinishi mumkin bo'lgan tabiat va madaniy avtentichlik (authenticity)ni o'rganadi. Strukturallashtirilgan tenglamalar modeli (Structural Equation Model, SEM) usuli orqali qabul qilingan avtentichlik, maqsad joyi imidji (destination image) va mamnunlik (satisfaction) o'rtasidagi munosabatlar tahlil qilingan [4]. Huimin Song, Jinliu Chen, Pengcheng Lilar ilmiy tadqiqotlarida madaniy meros manzarasi va turistlarning xulq-atvori o'rtasidagi o'zaro bog'liqliklar, ko'p o'lhovli konseptual yondashuvlar orqali tahlil qilingan [5]. Bunda ko'p o'zgaruvchan modellar meros muhiti va tajriba yuqori darajalarini tushuntirilgan. **G. Zhou, W. Chen, va Y. Wular** tadqiqoti madaniy meros turizmida avtentichlikning turistlarning qayta tashrif niyatiga ta'siri tadqiq qilingan. Ushbu ta'sirda eslanarli turizm tajribasi va joyga bog'lanish vositachilik roli o'rganilgan. Tadqiqot kognitiv baholash nazariyasi asosida modellangan va strukturallashtirilgan tenglamalar modeli (SEM) orqali tahlil qilingan [6].

Milliy olimlar va tadqiqotchilardan N. A. Raximova va F. Abdukholikovalar O'zbekistonda turizm rivojlanishi jarayonida mahalliy o'ziga xoslik, madaniy meros va turistik tajriba o'rtasidagi

munosabatlar tahlil qilishgan bo'lsa, F. Shukurov esa O'zbekistonda madaniy meros turizmining rivojlanish strategiyalari va turist tajribasini shakllantiruvchi klassik tarixiy obyektlardan tortib zamonaviy xizmatlarga bo'lgan omillarni o'rganadi [7].

A. Teshaboyev va T. Ravshanovlar tomonidan Samarqanddagi Registon maydoni misolida madaniy meros turizmining mahalliy iqtisod va jamoa hayotiga ta'siri tahlil etilgan bo'lib, u turizm tajribasi orqali bilim berish va meros saqlashni uyg'unlashtirishga qaratilgan [8].

Sh.Sharipova tomonidan O'zbekistonda tarixiy-madaniy turizm madaniyatini va turistik mahsulotlar sifati hamda meros obyektlaridan foydalanish mexanizmlari tadqiq qilingan [9]. Shunday qilib, mavjud tadqiqotlarda O'zbekistonda tarixiy-madaniy turizm asosan meros obyektlari va ularni saqlash siyosati nuqtayi nazaridan o'rganilgan, turistik tajribaning ko'p darajali muhitlar orqali shakllanish mexanizmlari esa etarlicha yoritilmagan. Xorijiy ilmiy ishlar turist tajribasi va avtentichlikka asoslangan ko'p o'lchamli modellarni taklif etadi, biroq ular mahalliy sharoitga to'liq moslashtirilmagan. Shu bois, mazkur tadqiqot tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishning ko'p darajali meros muhitlari modelini ishlab chiqish zaruratini asoslaydi.

■ TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalariga shuni ko'rsatadiki, tarixiy-madaniy turizm tajribasi quyidagi to'rt asosiy darajadan iborat meros muhitlari orqali shakllanadi:

1. Moddiy meros darajasi - tarixiy obidalar, arxitektura yodgorliklari va arxeologik obyektlardan iborat bo'lib, ular tarixiy-madaniy merosning moddiy ifodasini tashkil etadi. Ushbu obyektlar sayyohlarga merosning vizual va fizik jihatlarini bevosita his etish, ularning asl holati hamda tarixiy qiymatini anglash imkonini beradi. Bu esa sayyohlarda tarixiy makon va o'tmish sivilizatsiyalari haqida ilmiy asoslangan tasavvurning shakllanishiga xizmat qiladi.

2. Nomoddiy meros darajasi - urf-odatlar, an'analar, marosimlar, xalq og'zaki ijodi va milliy taomlar orqali namoyon bo'ladi hamda madaniy merosning ma'naviy va simvolik qirralarini aks ettiradi. Ushbu daraja sayyohlarga muayyan joyning madaniy muhiti, qadriyatlar tizimi va ichki ruhini chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu orqali sayyohlarda avtentik turistik tajriba shakllanib, mazkur tajriba uzoq muddatli xotira va ijobiy taassurotlar hosil bo'lishiga xizmat qiladi.

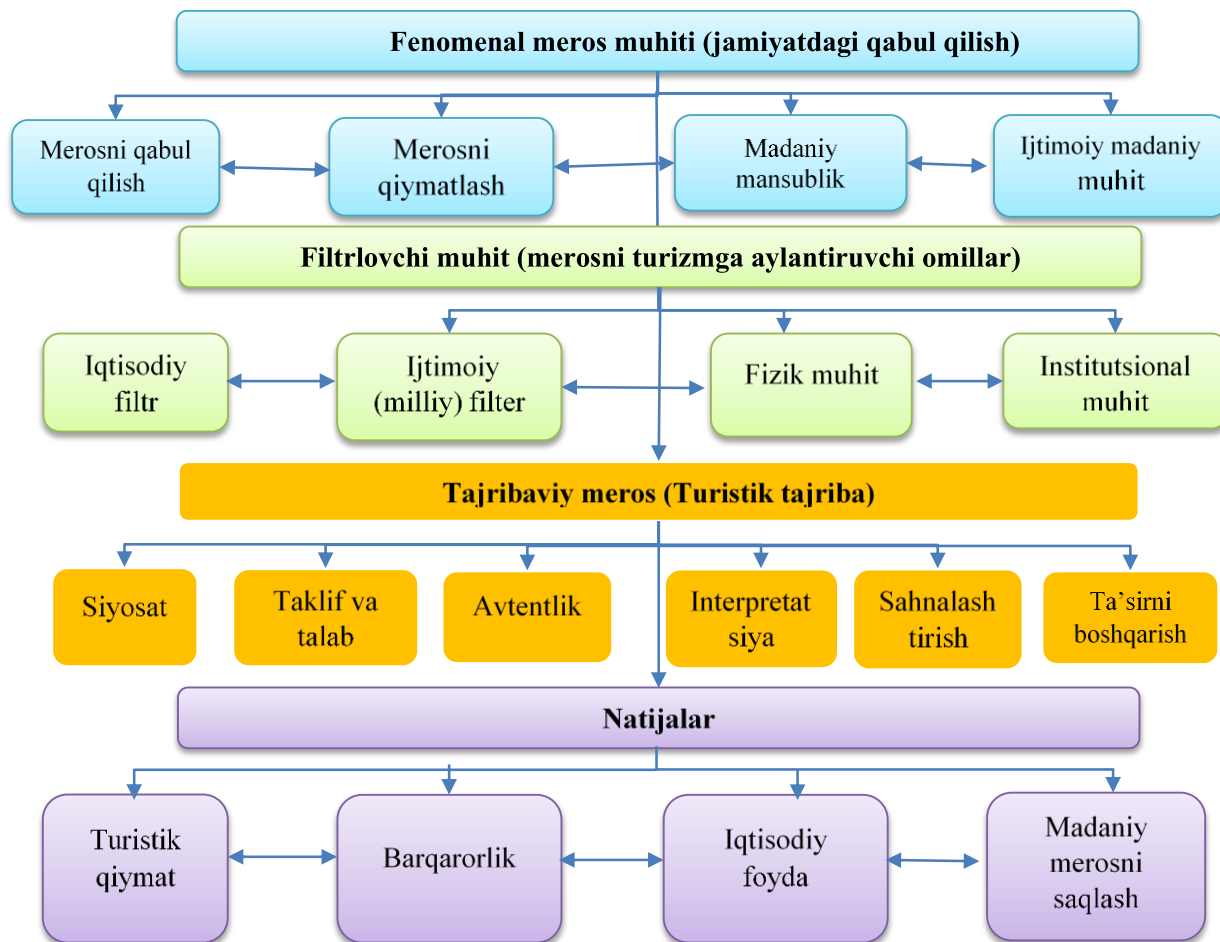
3. Tabiiy-madaniy muhit darajasi - landshaft xususiyatlari, tarixiy shahar muhiti va ekologik omillar majmuasidan iborat bo'lib, turistik tajribaning umumiy qabul qilinishida muhim o'rin tutadi. Ushbu muhit sayyohlarda hududning vizual jozibadorligi va hissiy ta'sirini kuchaytirish orqali esda qolarli taassurotlarni shakllantiradi, shu bilan birga dam olish va ruhiy tiklanish uchun qulay sharoit yaratadi. Natijada sayyohlar hududning o'ziga xos tabiiy va madaniy kontekstini yaxlit holda anglash imkoniyatiga ega bo'lalilar.

4. Interaktiv va raqamli daraja tarixiy va madaniy obyektlarning muzey ekspozitsiyalari, raqamli texnologiyalar, virtual turlar hamda interpretatsiya

vositalari orqali namoyon bo'ladi. Ushbu daraja zamonaviy texnologiyalar orqali turistik tajribani yanada boy va ko'pqirrali qilib, sayyohlarga merosni vizual va interaktiv ravishda qabul qilish imkoniyatini beradi. Bu

esa sayyohlarda madaniy meros bilan chuqurroq muloqot, asl tajriba hissi va uzoq muddatli esda qolarli taassurotlarni shakllantirishga xizmat qiladi [10].

1-rasm. Tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishning ko'p darajali meros muhitlari modeli

Ushbu darajalar bir-biri bilan uyg'unlashganda, sayyohlar uchun chuqur, mazmunli va esda qolarli tajriba hosil bo'ladi.

Qayd etish lozimki, UNESCOning madaniy merosni saqlash va qadrlash konseptlari hamda mavjud ilmiy tadqiqotlar [3;5] shuni ko'rsatadiki, ular asosan tarixiy-madaniy turizmning alohida jihatlarini o'rganadi, biroq turizm tajribasini ko'p darajali meros muhitlari orqali integratsiyalashni to'liq aks ettirmaydi. Shu nuqtayi nazardan, fikrimizcha, sayyoh tajribasini vizual va amaliy jihatdan tushuntirish imkoniyati taqdim etuvchi modelga zarurat tug'iladi. Taqdim etayotgan modelimiz turizm tajribasini ko'p darajali meros muhitlari orqali integratsiyalashda namoyon bo'ladi.

Rasmda ko'rsatilganidek, tarixiy-madaniy turizm tajribasi uch asosiy muhit orqali shakllanadi:

Fenomenal (hissiy) "meros" muhiti - sayyohning subektiv hissiyoti orqali merosni qabul qilish, qadrlash jarayonlarini ifodalaydi va moddiy meros, nomoddiy meros, tabiiy-madaniy muhit, hissiy komponentlar (joyning o'ziga xos "ruhiyati" ("spirit of place"), merosni qadrlash, esda qolish), madaniy va tarixiy (tarixiy voqealar, madaniy rivojlanish tarixi) bo'laklardan tashkil topadi. Bu elementlar sayyoh tajribasini chuqurlashtiradi, taassurot darajasini oshiradi va qayta tashrif qilish niyatini kuchaytirishga xizmat qiladi. Bir so'z bilan aytganda, fenomenal meros muhiti — bu sifat jihatidan boy, multidimensional muhit¹⁹, unda moddiy va nomoddiy meros, tabiiy-madaniy muhit, hissiy tajriba va tarixiy kontekst birlashadi. Bu muhit turistning merosni anglashini, qadrlashini va eslab qolishini bevosita shakllantiradi.

¹⁹ Multidimensional muhit — turistik tajriba uchun ta'sir ko'rsatuvchi tabiiy, madaniy, moddiy, nomoddiy, interaktiv va psixo-sotsial elementlarni o'z ichiga olgan kompleks muhit.

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

Filtrlovchi muhit — bu madaniy merosning oddiy resursdan turistik tajribaga aylanish jarayonida uni shakllantiradigan, cheklaydigan yoki kuchaytirib beradigan omillar majmuasidir. YA'ni, meros qanday ko'rinishda, kim uchun, qay darajada va qay tarzda taqdim etilishini aynan shu muhit belgilaydi. Uni "elak" deb tasavvur qilish mumkin, meros shu elakdan o'tib turizm mahsulotiga aylanadi. Madaniy meros obyektlarining turizm sohasida samarali foydalanilishi ko'p jihatdan filtrlovchi muhitning xususiyatlariga bog'liq bo'lib, u iqtisodiy, ijtimoiy (milliy), fizik va institutsional omillar majmuasidan iborat. Iqtisodiy filtr meros obyektlarining turistik faoliyatdagi samaradorligini belgilaydi. U investitsiya imkoniyatlari, moliyalashtirish manbalari, bozor talabi va narx siyosati orqali obyektning turistik mahsulot sifatida integratsiyalanishini tartibga soladi. Masalan, Shahrisabz shahridagi Amir Temur madaniy merosi obyektlari davlat va xususiy sektor investitsiyalari orqali restavratsiya qilinib, turistik infratuzilma bilan ta'minlangani tufayli sayyohlar uchun ahamiyatli joyga aylandi. Agar moliyaviy qo'llab-quvvatlash etarli bo'lmasa, obidalar turistik faoliyatda to'liq ishtirok eta olmaydi.

Ijtimoiy filtr mahalliy aholining merosga munosabati, milliy qadriyatlar va an'analar hamda diniy-axloqiy meyorlar orqali merosning qabul qilinishi va taqdim etilishini tartibga soladi. Shahrisabz, Kasbi, Koson, Muborakliklarning an'anaviy marosimlari va mahalliy hunarmandchilik mahsulotlari mahalliy aholi tomonidan himoya qilinishi va qadrlanishi tufayli sayyohlar uchun ham asl tajriba manbai sifatida xizmat qiladi. Noto'g'ri yoki beparvolik holatlari merosning qadriyatini pasaytiradi va ijtimoiy qarshilikka olib kelishi mumkin.

Fizik muhit meros obyektlarining jismoniy holati, geografik joylashuvi, infratuzilma va iqlim sharoiti bilan tavsiflanadi. Qashqadaryo viloyatining deyarli barcha tumanlarida ko'plab tarixiy-madaniy turistik resurslar mavjud bo'lishiga qaramasdan, lekin hammasiga sayyohlar tashrifi kutilgandek emas. Shahrisabz va atrof hududlarda yo'llar, mehmonxonalar va transport infratuzilmasi rivojlanganligi meros obyektlariga turizm oqimini osonlashtiradi. Aks holda, masalan, Qamashi, Chiroqchi kabi tumanlarning qishloq hududlaridagi qadimiy obidalarga yo'l va boshqa infratuzilma xizmatlarini etishmasligi sayyohlarni jalb qilishni cheklaydi.

Institutsional muhit esa davlat siyosati, qonunchilik bazasi, boshqaruv tizimi va ma'muriy tartib-taomillar orqali madaniy merosni turizm tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlarini belgilaydi. Ushbu filtrlarning o'zaro uyg'un holda faoliyat yuritishi madaniy merosni saqlash, undan barqaror foydalanish va turistik qiymatini oshirishning asosiy sharti hisoblanadi.

Tajribaviy meros muhiti - sayyohning madaniy meros bilan o'zaro muloqoti jarayonida shakllanadigan, uning hissiy, bilish va estetik tajribasini bevosita belgilaydigan muhit hisoblanadi. Ushbu muhit madaniy meros obyektlarining nafaqat jismoniy mavjudligi, balki ularning qanday tarzda taqdim etilishi, talqin qilinishi va qabul qilinishi orqali sayyoh tajribasini shakllantiradi. Tajribaviy meros muhitining shakllanishi, avvalo, turizm

<https://ojs.kstu.uz/index.php/ej>

siyosati, turizm xizmatlari taklifi va turizm bozoridagi talab darajasi, shuningdek, sayyohlar oqimi kabi omillar bilan bog'liq bo'lib, mazkur omillar meros obyektlarining turistik faoliyatda qay darajada ishtirok etishini belgilaydi. Mazkur muhitning muhim tarkibiy qismlaridan biri interpretatsiya jarayoni bo'lib, u madaniy meros obyektlari haqidagi axborotni sayyohga tushunarli, mazmunli va jozibali shaklda etkazishni nazarda tutadi. Interpretatsiya ekskursovod-gidlar faoliyati, audiogidlar, axborot yozuvlari, ekspozitsiyalar, milliy taomlar va an'anaviy marosimlar hamda vizual materiallar orqali amalga oshirilib, sayyohning meros mohiyatini anglashini, hissiy va bilish tajribasini boyitadi va uni qadrlash darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tajribaviy meros muhitini shakllantirishda avtentiklik (haqiqiylik)ni saqlash muhim ahamiyatga ega. Tarixiy obidalarining asl ko'rinishi, an'anaviy marosimlarning tabiiy shaklda namoyon bo'lishi va milliy taomlarning asl retseptura asosida taqdim etilishi sayyoh tajribasining ishonchiligi va mazmundorligini ta'minlaydi. Avtentiklikning buzilishi esa merosning madaniy qiymatini pasaytirib, sayyoh tajribasining sun'iy tus olishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy sharoitda tajribaviy meros muhitini boyitishda interaktiv va raqamli komponentlarning o'rni tobora oshib bormoqda. Virtual turlar, raqamli ekspozitsiyalar, multimedia platformalar va turli interaktiv vositalar sayyohlarning madaniy meros bilan faol muloqotini ta'minlab, axborotni qabul qilish samaradorligini oshiradi hamda turistik tajribani zamon talablariga mos ravishda takomillashtiradi va sayyohlarning muloqotini maksimal darajaga olib chiqadi.

Fenomenal, filtrlovchi va tajribaviy muhitlar bir-biri bilan uzviy bog'langan bo'lib, fenomenal muhit sayyohning subyektiv, hissiy qabul qilish tajribasini shakllantirsa, filtrlovchi muhit bu tajribani tartibga solish va maqsadli yo'naltirish imkonini beradi, tajribaviy muhit esa ushbu tajribani boyitib, muloqot va hissiy ta'sirni kuchaytirib, turistik qiymatni maksimal darajaga olib chiqadi. Bu uchala muhitning uyg'unligi natijada turistik qiymatning shakllanishi, meros obyektlarining saqlanishi va barqarorligi, madaniy merosning qadriyatining oshishi, mahalliy budjet daromadlarini ko'payishi hamda iqtisodiy samaradorlikni ko'tarilishga olib keladi.

■ XULOSA VA TAKLIFLAR

Mazkur tadqiqot tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirish jarayonini ko'p darajali meros muhitlari asosida kompleks tarzda tahlil qilishga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tarixiy-madaniy turizm faqat alohida moddiy yoki nomoddiy meros obyektlarini namoyish etish orqali emas, balki fenomenal (hissiy), filtrlovchi va tajribaviy (boshqaruvga asoslangan) meros muhitlarining o'zaro uyg'unligi orqali samarali ravishda shakllanadi.

Taklif etilgan konseptual model doirasida fenomenal, filtrlovchi va tajribaviy muhitlar madaniy merosning turizmga samarali foydalanishini ta'minlovchi o'zaro bog'langan tizimni tashkil qiladi. Fenomenal muhit sayyohning meros bilan bevosita muloqotini va uning ma'naviy-qadriyat tajribasini

belgilaydi; tajribaviy muhit esa ushbu muloqotni boyitib, avtentiklik, interpretatsiya va zamonaviy interaktiv vositalar orqali turistik tajribani maksimalashtiradi. Shu bilan birga, filtrlovchi muhit madaniy merosni turistik tajribaga aylantirishda uni tartibga soluvchi, cheklovchi va qiymatini oshiruvchi asosiy omillar majmuasi hisoblanadi. Uning samarali faoliyati natijasida meros saqlanadi, turistik qiymat shakllanadi, mahalliy iqtisodiyot rivojlanadi va madaniy qadriyatlar oshiriladi. Qashqadaryo misolida bu model fenomenal obidalarining mahalliy jamiyat bilan hamohangligini, davlat va xususiy sektor qo'llab-quvvatlashi orqali ularning turistik potensialini maksimal darajada namoyon etadi.

Tadqiqot doirasida ishlab chiqilgan model mavjud ilmiy yondashuvlardan farqli ravishda, O'zbekiston tarixi-madaniy merosining o'ziga xos milliy kontekstiga mos ravishda yaratildi. Bu model tarixiy-madaniy turizmni rejalashtirish, boshqarish va talqin qilishda amaliy ahamiyatga ega bo'lib, meros obyektlarini barqaror rivojlantirish, turist qoniqishini oshirish va qayta tashrif niyatini kuchaytirishga xizmat qilishi mumkin.

Shunday qilib, tarixiy-madaniy turizm tajribasini shakllantirishda ko'p darajali meros muhitlari modelini qo'llash ilmiy-nazariy jihatdan asoslangan bo'lib, kelgusida emepirik tadqiqotlar orqali modelning samaradorligini baholash va uni yanada takomillashtirish imkoniyatini yaratadi.

Muallif (lar) haqida / Сведения об авторе / Author details

Erkayeva Barno Abduraximovna Qarshi DU mustaqil tadqiqotchisi / Эркаева Барно Абдурахимовна, независимый исследователь Каршинского государственного университета / Erkayeva Barno Abdurakhimovna, Independent Researcher, Qarshi State University

e-mail: erkayeva90@mail.ru

ORCID: 0009-0002-0209-0591

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Turizm to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2019 y.

2. O'zbekiston Respublikasining "Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent, 2001 y.

3. Li, L., & Li, S. (2022). *Do Tourists Really Care about Authenticity? A Study on Tourists' Perceptions of Nature and Culture Authenticity*. *Sustainability*, 14(5), 2510.

4. Mahmoud Ramadan Al-Azab & Mahmoud Ahmed Abulebda. *Cultural Heritage Authenticity: Effects on Place Attachment and Revisit Intention Through the Mediating Role of Tourist Experience*. *Journal of Association of Arab Universities for Tourism and Hospitality* June 2023, 24(1):328-352

5. Huimin Song & Jinliu Chen & Pengcheng Li. *Decoding the cultural heritage tourism landscape and visitors' behaviour: a multidimensional embodied cognition approach*. *Journal Tourism Management*. Volume 110, October 2025, 105180

6. Zhou, G., Chen, W., & Wu, Y. (2022). *Research on the effect of authenticity on revisit intention in heritage tourism*. *Frontiers in Psychology*, 13, 883380 *MDPI Sustainability*, Vol. 6, No. 2, 2025, Article 111.

7. Nilufar Aminovna Raximova va Farida Erkinjon qizi Abdukholikova. *Turizm va mintaqaviy identitet: meros va taraqqiyot muvozanati*. "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali, 2025y, 5-son, 808-814.

8. Farukh Shukurov Tokhirovich. *Madaniy meros turizmi istiqbollari (The Perspectives of Cultural Heritage Tourism in Uzbekistan)*. *Central Asian Journal of Innovations on Tourism Management and Finance*, 2024, Vol. 5, No. 5.

9. Asadbek Teshaboyev va T. Ravshanov. *Samarqand Registon maydoni misolida madaniy meros turizmining iqtisodiy rivojlanishiдаги ўрни*. *International Conference on Advance Research in Humanities, Applied Sciences and Education Hosted from New York, USA*, 6. 128–131.

10. Shahzoda Khasanovna Sharipova. *Bozor iqtisodi sharoitida O'zbekiston turizm madaniyatini takomillashtirish mexanizmlari*. *Pedagogical Reforms and Their Solutions*, 2024, Vol. 3, № 2.

11. Erkayeva, G., & Vayskulov, R. (2022). *TURIZM SALOHİYATINI RIVOJLANTIRISHDA MOBIL INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI*. *Economics and Innovative Technologies*, 10(5), 348-356.

INNOVATION
IQTISODIYOT
ILMIY-AMALIY ELEKTRON
JURNAL

ISSN: 3030-315X

t.me/kstu_uz

Qarshi shahri,
Mustaqillik ko'chasi 225

www.kstu.uz
www.ojs.kstu.uz